

УДК 376.1-056.264-053.4:616.89-008.434.3

М. О. Чернякова*студентка спеціальності «Корекційна освіта. Логопедія»***Л. Л. Стахова***кандидат педагогічних наук, доцент
Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка*

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПРОСОДИЧНИХ КОМПОНЕНТІВ МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗІ СТЕРТОЮ ФОРМОЮ ДИЗАРТРІЇ

У статті висвітлено особливості формування просодичних компонентів мовлення у дітей дошкільного віку зі стертою формою дизартрії.

В статье раскрыты особенности формирования просодических компонентов речи у детей дошкольного возраста со стертой формой дизартрии.

The article present the peculiarities of speech forming prosodic components in preschool children with erased form of dysarthria.

Ключові слова: *стерта форма дизартрії, просодичні компоненти мовлення, діти дошкільного віку.*

Ключевые слова: *стертая форма дизартрии, просодические компоненты речи, дети дошкольного возраста.*

Key words: *erased dysarthria, prosodic speech components, preschool children.*

Постановка проблеми. В даний час однією з актуальних проблем серед дітей дошкільного віку є порушення мовлення і, зокрема, проблема дизартрії, яка має тенденцію до значного зростання. Дизартрія – це порушення звуковимови, голосоутворення та просодики, обумовлене недостатністю іннервації м'язів мовленнєвого апарату: дихального, голосового, артикуляційного. Нерозбірливе мовлення при дизартрії обумовлене розладом артикуляції, порушенням мовленнєвого дихання, голосоутворення. Так само страждає просодична сторона мовлення, тобто, сила голосу, темп, ритм, інтонація тощо [5, с. 646].

Всі ці проблеми, якщо їх вчасно не виправити в дитячому віці, викликають труднощі спілкування з оточуючими, а надалі тягнуть за собою певні зміни особистості в ланцюгу розвитку «дитина-

підліток-дорослий», тобто ведуть до виникнення у дітей закомплексованості, заважаючи їм вчитися і повною мірою розкрити свої природні здібності та інтелектуальні можливості [5, с. 90-95]. Основна мета корекційно – розвивальної зі стертою формою дизартрії полягає у формуванні яскравого, виразного, емоційного мовлення.

Проблемою просодичної сторони мовлення займалися видатні вчені: В. М. Бехтерев, Н. А. Власова, В. А. Грінер, В. А. Гіляровский, Н. С. Самойленко, Ю. А. Флоренська, Е. В. Чаянова. Вони підкреслювали, що просодика впливає на фізичне, моральне, інтелектуальне та естетичне виховання дитини.

Просодична сторона мовлення відіграє велику роль у мовленнєвому розвитку дитини, так як крім комунікативної, смислової, емоційної функції просодія несе ще й компенсаторне навантаження.

Мета статті полягає у висвітленні особливостей формування просодичних компонентів мовлення у дітей дошкільного віку зі стертою формою дизартрії.

Виклад основного матеріалу. Особливу групу серед дошкільників складають діти, порушення мовлення яких схожі з проявами складних форм дислалії, але з більш складною та більш тривалою динамікою навчання, розвитку і корекції мовлення. Спостереження та ретельне медико-педагогічне обстеження дозволяють виявити у них ряд специфічних порушень: порушення рухової сфери, фонетичної сторони мовлення (зокрема просодичних компонентів мовлення), мовленнєвого дихання. Зазначені симптоми дозволяють зробити висновок про наявність у таких дітей, кількість яких щороку збільшується, стертої форми дизартрії.

Стерта дизартрія – мовленнєва патологія, що виявляється в розладах фонетичного і просодичного компонентів мовної функціональної системи і виникає внаслідок невиражених уражень головного мозку [4, с. 2].

На сьогоднішній день поширеність стертої дизартрії у групах для дітей із ЗНМ до 50% дітей, а в групах з ФФНМ – до 35% дітей [2, с. 10].

Стерта дизартрія характеризується порушеннями звуковимови і просодичної сторони мовлення, які обумовлені наявністю неврологічної мікросимптоматики.

У мовленнєвій симптоматиці, крім порушення звуковимови і фонематичного слуху, спостерігаються просодичні порушення: мовлення монотонне, мало виразне, тембр частіше низький, голос тихий, темп мовлення уповільнений або прискорений [5, с. 88-90].

Артемова Є. Е. виділяє 4 ступені сформованості просодичного боку мовлення у дошкільників (зі стертою дизартрією, ЗНМ, ФФНМ, ФНМ) [1, с. 293].

1 ступінь (низький) – наявні грубі порушення просодичних компонентів. Недоліки тембру, сили і висоти голосу яскраво виражені, помітні самій дитині та оточуючим, порушений процес комунікації. Дітям недоступні завдання, що передбачають довільну зміну ритмічних і звуковисотних характеристик. Порушення інтонаційного оформлення висловлювань носять стабільний характер у всіх видах мовленнєвої діяльності.

2 ступінь (недостатній) – зміни голосу носять незначний характер, зміни просодики стосуються окремих або всіх її компонентів. У дітей спостерігаються труднощі під час виконання спеціальних завдань на відтворення різних ритмічних та інтонаційних структур, проте спонтанне мовлення, особливо в емоційно значущій ситуації, може бути досить виразним.

3 ступінь (середній) – непостійне або нестійке відхилення від норми за однією або декількома просодичними характеристиками. Спонтанне мовлення досить інтоноване, але під час виконання спеціальних завдань можливі неточності або окремі помилки передачі ритмічного малюнка.

4 ступінь (високий) – сформованість всіх просодичних характеристик. Діти мають нормальний тембр, діапазон їх голосу за силою і висотою відповідає віковим нормам. Дошкільнята в повній мірі володіють всіма способами передачі різних типів інтонації.

Таким чином, діти зі стертою формою дизартрії – це неоднорідна група. Залежно від рівня розвитку мовленнєвих засобів діти можуть бути зараховані до груп компенсуючого типу для дітей з порушеннями мовлення різного спрямування: з фонетичними порушеннями; з фонетико-фонематичним недорозвиненням; із загальним недорозвиненням мовлення.

Аналіз літератури дозволяє зробити висновок про те, що роботу з формування просодичних компонентів у дітей зі

стертою формою дизартрії доцільно проводити в 4 етапи.

I. Підготовчий етап.

II. Етап формування уявлень про інтонаційну виразність в імпресивному мовленні.

III. Етап формування інтонаційної виразності в експресивному мовленні.

IV. Автоматизація набутих навичок.

Підготовчий етап є попереднім в роботі з формування просодичної сторони мовлення.

Завдання етапу:

- ✓ формування готовності дітей до сприйняття інтонації мовлення;
- ✓ створення передумов для засвоєння логічного наголосу, правильного членування фрази.

Для вирішення зазначених завдань необхідно правильне мовленнєве дихання, вміння володіти своїм голосом, що є базовими компонентами з формування інтонаційної виразності мовлення.

1. Корекція фізіологічного дихання (автоматизація навичок нижньореберного дихання).
2. Корекція мовленнєвого дихання.
3. Розвиток сили та висоти голосу
4. Формування темпо-ритмічної організації мовлення.

Етап формування уявлень про інтонаційну виразність в імпресивному мовленні передбачає наступні напрямки:

- ✓ ознайомлення дітей з поняттям про те, що інтонація є обов'язковою ознакою усного мовлення, що в усному мовленні існує декілька видів інтонацій;
- ✓ ознайомлення дітей з поняттям про те, що інтонація надає промові емоційне забарвлення, допомагає виразити почуття, від інтонації залежить змістовна сторона;
- ✓ ознайомлення дітей з різними видами інтонації і засобами їх позначення, навчання розрізнення різноманітних інтонаційних структур в імпресивному мовленні.

На даному етапі можна використовувати картинки – символи (рис.1).

Етап формування інтонаційної виразності в експресивному мовленні вирішує наступні напрямки:

- ✓ формування різних інтонаційних структур-висловлювань в експресивному мовленні (згідно основних видів інтонації);

Ознайомлення з розповідною інтонацією

та картинкою – символом.

крапка

Ознайомлення з спонукальною інтонацією

та картинкою – символом.

спонукування до дії

Ознайомлення з окличною інтонацією

та картинкою – символом.

знак оклику

Ознайомлення з питальною інтонацією

та картинкою – символом.

знак питання

Рис. 1. Картинки-символи

- ✓ диференціація інтонаційних структур-висловлювань в експресивному мовленні;
- ✓ формування вміння дотримуватися логічного наголосу та пауз, вміння керувати силою голосу.

Формування інтонаційної виразності мовлення проводиться за такими напрямками:

- 1) формування розповідної інтонації;
- 2) формування спонукальної інтонації;
- 3) формування окличної інтонації;
- 4) формування питальної інтонації;
- 5) робота над мовленнєвою паузою;
- 6) робота над логічним наголосом.

Етап автоматизації набутих навичок

Для автоматизації досвіду інтонаційної виразності мовлення рекомендується використовувати наступні види діяльності:

- 1) інсценування (воно повинно розгортатися у присутності глядачів за таким планом: підготовка до вистави, підбір атрибутів, розподіл ролей, хід гри-драматизації);
- 2) ляльки-бібабо (працюючи з лялькою відбувається узгодження мовленнєвої моторики, розвиток різноманітних дрібних рухів пальців руки, лялька змушує певним чином говорити і діяти);
- 3) сюжетно-рольові ігри («Сім'я», «Лікарня», «Вулиця»).

Висновки. Формування просодичних компонентів мовлення бере свій початок від перших голосових проявів дитини і продовжує формуватися протягом дошкільного віку. Дані онтогенезу свідчать про те, що інтонаційні засоби сприймаються і

засвоюються дітьми значно раніше, ніж починається формування словесного мовлення. За умов дизонтогенезу формування просодичних компонентів може порушуватися, адже формування мовленнєвої діяльності дітей зі стертою дизартрією – тривалий і складний процес. Формування просодичних компонентів у дітей дошкільного віку зі стертою формою дизартрії проводиться за 4 етапами: підготовчий; формування уявлень про інтонаційну виразність в імпресивному мовленні; формування інтонаційної виразності в експресивному мовленні; автоматизація набутих навичок.

Роботу з формування просодичних компонентів мовлення необхідно здійснювати як на фронтальних, так і на індивідуальних заняттях.

Запропонована методика дозволяє здійснювати ефективну логопедичну роботу з формування та вдосконалення просодичних компонентів мовлення у дітей зі стертою формою дизартрії: діти вчаться інтонаційно забарвлювати своє мовлення, змінювати свій голос за силою та висотою, поєднувати мовлення з рухами рук і ніг; видих стає більш тривалий, цілеспрямований; підвищується звукова культура мовлення дітей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Архипова Е. Ф. Клинико-педагогическая характеристика детей со стертой формой дизартрии / Е. Ф. Архипова // Актуальные вопросы теории и практики коррекционной педагогики. – М.: АСТ: Астрель, 1997. – 331 с.
2. Бобичева Л. С. Формирование просодической стороны речи: метод. пособие [для студ. выс.

- учеб. зав.] / Л. С. Бобичева-Новокузнецк: 2015. – 57 с.
3. Кондратенко І. Ю. Виявлення та подолання мовленнєвих порушень у дітей дошкільного віку / І. Ю. Кондратенко. – К.: Айріс-прес, 2005. – 224 с.
 4. Лопатина Л. В. Логопедическая работа с детьми дошкольного возраста с минимальными дизартрическими расстройствами: Учебное пособие / под ред. Е. А. Логиновой. – СПб.: Издательство «Союз», 2005. – 192 с.
 5. Шеремет М. К. Логопедія: підручник / М. К. Шеремет. – К.: Видавничий дім «Слово», 2010. – 672 с.

УДК 159.953.4:376.1-056.264-053.4

О. В. Швидун

вчитель-логопед

Сумський ДНЗ №14 «Золотий півник»

ВИКОРИСТАННЯ МНЕМОТЕХНІКИ ДЛЯ РОЗВИТКУ ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ ІЗ ВАДАМИ МОВЛЕННЯ

У статті розглядається технологія мнемотехніки та ефективність її використання для розвитку зв'язного мовлення у дітей-логопатів дошкільного віку.

В статье рассматривается технология мнемотехники и эффективность ее использования по развитию связной речи у детей-логопатов дошкольного возраста.

In the article technology of mnemotekhnika and efficiency of its use is examined on development of coherent speech for the children of logopatov of preschool age.

Ключові слова: мнемотехніка, мнемотаблиці, розвиток зв'язного мовлення.

Ключевые слова: мнемотехника, мнемотаблицы, развитие связной речи.

Key words: mnemotekhnika, mnemotablici, development of coherent speech.

Постановка проблеми. Проблема розвитку зв'язного мовлення дітей дошкільного віку добре відома для широкого кола педагогічних працівників дошкільних закладів. Головне завдання розвитку зв'язного мовлення дитини є удосконалення монологічного мовлення. Це досягається за допомогою різних видів діяльності мовлення: переказ літературних творів, складання описових розповідей про предмети, об'єкти, природні явища, створення різних типів творчих розповідей, запам'ятовування віршів, а також

складання розповідей за малюнком. Всі ці види діяльності актуальні для розвитку зв'язного мовлення.

На сьогодні є рідкістю образне, багате синонімами, епітетами, порівняннями мовлення дітей. В мовленні дитини існує багато проблем, а саме: - мовлення складається з простих, непоширених речень, тобто нездатність дитини побудувати поширене, граматично-правильно оформлене речення;

- ✓ бідність мовлення, оскільки у дітей недостатній словниковий запас;
- ✓ труднощі діалогічного мовлення, які проявляються в тому, що дошкільнятам важко сформулювати питання, побудувати коротку чи повну відповідь;
- ✓ під час побудови монологу виникають труднощі у складанні описових чи сюжетних розповідей на запропоновану тему, переказ тексту своїми словами;
- ✓ у дошкільнят виникають труднощі під час логічного обґрунтування своїх тверджень та висновків;
- ✓ діти, переважно, не вміють інтонувати мовлення, використовувати різний темп, силу мовлення.

Тому вплив на розвиток зв'язного мовлення дошкільників, а особливо дошкільників з фонетико-фонематичним і загальним недорозвиненням мовлення, справа не проста. Необхідно навчити дітей зв'язно, послідовно, граматично правильно будувати свої висловлювання. Враховуючи, що на сьогодні діти перенасичені інформацією, необхідно, щоб навчальний процес був цікавим та розвиваючим. Працюючи з дітьми з різною мовленнєвою патологією і стикаючись з проблемами в їх навчанні, логопеду доводиться шукати допоміжні інноваційні технології, що полегшують засвоєння дітьми нового матеріалу. Однією з таких технологій є мнемотехніка.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Слово «мнемотехніка» і «мнемоніка» мають однакове значення – техніка запам'ятовування. Вони походять від грецького «mnemonikon» – мистецтво запам'ятовування. Вважається, що це слово ввів Піфагор Самоський (6 століття до н.е.). Мистецтво запам'ятовування названо словом «mnemonikon» на ім'я давньогрецької богині пам'яті Мнемозини – матері дев'яти муз. Перші збережені роботи з мнемотехніки датуються приблизно 86-82 роками до н.е. і належать перу Цицерона і Квінтіліана.